

Postmoderna* estetika in postmoderna znanost

DONALD W. MILLHOLLAND

Moderna znanost je vplivala na način mišljenja modernih mislecev o sebi in o svojem svetu. Estetika je zavmila subjektivno in čustveno ter nam razjasnila še nekaj drugega, kar je za nas bolj pomembno. Postmoderna estetika je v postmodernem pojmovanju nas samih in sveta precej pomembnejša. Novo razumevanje pomembnosti estetike se je pojavilo kot posledica sprememb v načinu pojmovanja znanosti v postmodernizmu. To odpira pot ustvarjalnosti in inovativnosti.

Descartes je verjel, da je matematika model, kateremu mora filozofija slediti in od takrat je znanost vedno bolj postajala avtoritativni model realnosti, ki jo je treba spoznati. Ob dani paradigmi Newtonovega vesolja je znanost poudarjala določene predvidljive in objektivne značilnosti narave. Verjela je, da jo kopičenje objektivne razvidnosti vodi k naraščanju bolj vsestranskega razumevanja narave.

Ob uporabi Newtonovega, kot ura umerjenega vesolja, so različni filozofi poudarjali empiričen pristop k resnici. Ker moralni, religiozni in estetski problemi ne morejo biti podkrepjeni z objektivnim pristopom k resnici, so bili odrinjeni v subjektivno in relativno. V moderni dobi so mnogi tako razmišljali.

Pri tako danem idealu znanstvene objektivnosti je morala filozofija ali poudarjati svojo lastno objektivnost ali pa razvijati subjektivno. V moderni dobi sta se pojavili dve filozofski tradiciji. V Angliji je objektivnemu pristopu k realnosti sledil logični pozitivizem, medtem ko je v Franciji eksistencializem raziskoval meje osebne svobode. Posameznikov jaz je ostal edina nedotaknjena vrednota.

Russel, Ayer in v svojih zgodnjih delih Wittgenstein so trdili, da je izražanje, ki ima kakršenkoli pomen bodisi analitično (kot v logiki in matematiki) bodisi sintetično (ki je utemeljeno na empiričnem znanju). Vsi drugi možni načini izražanja so bili čustveni in niso izražali nobenih pravilnosti ali nepravilnosti. Umetnost, etika in religija so preprosto izražale naša osebna občutja, niso pa nam povedale ničesar o svetu.

Jean Paul Sartre je zagovarjal svoj ateizem in spoznanje, da je moderna znanost zreducirala vsako bivanje na fizično delovanje. To je njen učinek; je taka, za kakršno se kaže, da je. Na osnovi tega spoznanja je Sartre ugotovil, da se lahko svetu preprosto kažemo taki, kakršni smo, preko doslednosti svojih izbir in poštenosti, s katero izbiramo, spoznavajoč popolno svobodo in odgovornost. Posameznik ne priznava nobene druge

* Avtor v članku uporablja izraze premodern, modern in postmodern. Te izraze sva slovenila s predmoderen, moderen in postmoderen (op. prev.).

vrednote, ki bi vplivala na njegovo izbiro, in zato jasno postavlja sebe za edino vrednoto. V moderni filozofiji je zato prevladovala znanstvena presoja realnosti. Svoj prostor je moderna filozofija našla ali v ponavljanju svoje objektivne metode ali v raziskovanju globin posameznikove subjektivnosti. Kakorkoli že, rezultat je bila absurdnost sveta, ker nobena od moralnih, religioznih ali estetskih vrednot ni terjala opravičila.

V času neomejene vladavine znanosti sta bila subjektivni in objektivni pristop k realnosti določena z empiričnim in objektivnim pristopom k resnici.

V zadnjih letih se je znanost bistveno spremenila. Urednik za znanost pri časopisu "The New York Times" James Gleick poroča, da se najhitreje v znanosti širi pojem kaosa. V svoji knjigi "Chaos" (Kaos, op. prev.) pravi, da lahko z upoštevanjem kaosa postanemo prilagodljivejši in sposobnejši obvladati nepričakovano.

Kar govori Gleick o vremenu, je paradigmatično glede spremembe, ki je na splošno vplivala na znanost. Gleick pravi, da so znanstveniki verjeli, da bi lahko s pomočjo računalnikov natančno napovedovali vreme za nekaj mesecev vnaprej. Tako bi lahko napovedovali vreme resnično znanstveno, saj je za znanost predvidevanje pomembno. Ne glede na sofističnost svojih priprav, so se znanstveniki zmotili zaradi metuljevega učinka. To je pomenilo, da lahko naključni dogodki, kot je plahutanje metulja v vrtu, sprožijo zračne tokove, ki lahko sčasoma vplivajo na potek vremena. Skratka, naključni dogodki vplivajo na vreme, zato ga je nemogoče dolgoročno točno napovedati.

Spoznanje naključnosti in kaosa v naravi stvari se je razširilo v medicinsko zdravljenje (ritem srca), kakor tudi v mnoge druge veje znanosti.

Tudi precejšnje število novejših knjig s področja kvantne fizike nam prinaša novo pojmovanje znanosti. Ostale nam nudijo novo sliko znanstvenega odkritja. Frijoff Capra, Heinz Pagels, Fred Wolf, David Bohm in Werner Heisenberg so le nekateri izmed fizikov, ki nam poskušajo govoriti o spremembah, ki prihajajo.

V dvajsetih letih tega stoletja je Heisenberg razvil teorije o indeterminizmu in realnosti, ki jo ustvari opazovalec. Šele pred kratkim so poskusi potrdili tak način gledanja stvari. To deloma pojasni prepričanje, da nova paradigma razvija tisto, kar nam daje zelo heterogeno razumevanje znanosti.

Capra vidi vzporednico med kvantno fiziko in vzhodnjaško religijo. Tako mislijo tudi nekateri drugi fiziki. Heinz Pagels kaže mnoge različne načine razumevanja realnosti pri fizikih. Fred Wolf odkriva, kako je danes svet fizike drugačen od tistega v modernih časih. David Bohm išče osnovni red. Vsi pa se strinjajo, da napovedovanja in objektivnost odpirata pot indeterminizmu, naključnosti, kaosu in da estetski in celo religiozni uvidi pomagajo pri oblikovanju modelov resničnosti.

Medtem ko so bili znanstveniki v modernih časih nenaklonjeni širitvi svojih pogledov na področje kulture in bili pripravljene pustiti drugim opisati njihove metode, nam hočejo danes povedati, kaj razumejo pod implikacijo svojega dela za razumevanje nas samih.

Po Michaelu Polanyu in Paulu Feyerabendu je znanstveno odkritje prej rezultat estetike kot objektivne ustvarjalnosti. Proces znanstvenega napredka je pogosto kaotičen in nemetodičen proces zbiranja podatkov.

Feyerabend v svoji knjigi "Against Method" (Proti metodi, op. prev.) opisuje spremembo pri razumevanju znanstvene poti vzpostavljanja resnice. Ima jo za anarhistično smelost. Njen razvoj še ni urejen in proces je zaradi zgodovinskih razpravljanih še bolj kaotičen, kot si običajno mislimo. To je tudi tema pri Michaelu

Polanyu, ki je pokazal, da se prvotno ovržene teorije pogosto izkažejo za pravilne. Poudaril je tudi ustvarjalno domišljijo pri razvoju teorij. Ustvarjalnost pogosto presega dosegljivo jasnost za razvijanje teorij, ki se kasneje izkažejo za produktivne. Utemeljena je na tihem razumevanju možnosti, ki omogočajo prepričanje v to, da si tik pred potrditvijo. To pomaga razložiti prerekanja, ki so se v preteklosti pojavila o predstavah; niso mogli takoj razložiti, čemu tako prepričanje.

Ihab Hassan v svoji knjigi *"The Postmodern Turn"* (Postmoderni obrat, op. prev.) razume postmodernizem kot problem enega in mnoštva, enotnosti in različnosti. Težavo vidi v tem, da je pri danem pluralizmu postmodernizma težko soditi o moralni obveznosti. Predvsem pa je res, da ne moremo biti dostopni za vse različnosti. Samo Bog je lahko. Življenje pa zahteva obveznosti. Toda zoperstaviti se totalizmu, kot to počne Lyotard, pomeni upirati se tiraniji enega, tj. zavzeti določen položaj in izpolniti določeno obveznost.

Victor Burgin napoveduje konec umetnostne teorije in poudarja temo postmodernizma, ki ne priznava ozkih disciplinarnih kategorij. Umetnost moramo razumeti kot širšo kulturno, družbeno in politično teorijo. Kakor konec filozofije, tako tudi konec umetnostne teorije pomeni konec ločenih disciplin in začetek interdisciplinarnih pristopov k problemom. Danes imamo to za pomemben prispevek k postmoderni misli.

Novi način gledanja na znanost mora poudariti kaos, nepredvidljivost, neobjektivizem, indeterminizem in ustvarjalno domišljijo. Znanstveni jezik je bolj estetski, metaforičen in bolj sprejemljiv za religiozne in etične razsežnosti ljudi in njihovega sveta.

Postmoderna znanost se ne more več uporabljati za zagovarjanje objektivizma, redukcionizma, ateizma ali moralnega relativizma. Novi način razumevanja nas osvobaja vseh teh omejitev.

Predstavljamo si lahko odprto družbo, ki ceni različnost in pestrost, prezira ideologijo in totalizme vseh vrst in je torej ustvarjalna in inovativna. To je družba, katero sestavljajo ljudje, resnično odprti drug do drugega in ki v fizični, miselni, čustveni in duhovni razsežnosti našega bivanja spoštujejo vseseobsegajoče razumevanje pomena biti človek. Pri označevanju take drže se pogosto uporablja pojem pluralizem. Zame je to pojem s pozitivnimi in ne negativnimi značilnostmi. Kot se že rekel, ceni različnosti in ne našega vdajanja avantgardizmu, ki tolerira le eno značilnost pri interpretaciji avantgarde. Postmoderno mišljenje ni avantgardno, ker podpira množico in ne posameznika.

Kot poudarja Lyotard, smo danes in v preteklosti že dovolj trpeli zaradi političnega totalizma vseh vrst. Ljudje vsega sveta zahtevajo odpiranje in prestrukturiranje družb v smeri popolne svobode in demokracije.

Po Lyotardu je bila moderna estetika kultivacija vzvišenosti, izhaja iz želje po predstavitvi tistega, kar je v načelu nepredstavljivo. Umetnik hoče predstaviti resnico, vendar je ne more, zato namiguje nanjo z nepredstavljivimi in osebnimi izrazi. Estetika nam ni, glede na moderno misel, povedala ničesar o svetu, ampak le o občutenju sveta - to je čustveno razumevanje, ki ni bilo niti pravilno niti napačno. Estetika je bila mešanica zadovoljstva zaradi mišljenja, da je dojela resnico in realno, ter bolečine zaradi spoznanja, da je nepredstavljiva. Tako je bila umetnost izraz posameznika, ki je ostal edina vrednota, ki jo je lahko uresničila. Modernega človeka je vznemirjala bolečina

zaradi nepredstavljenosti resnice. Derrida nam pravi, da je bil moderen človek nostalgičen. Tak je bil zaradi izgubljene resnice, zato je bil često primeren za ideološko izkoriščanje.

V Hemingweyevem romanu "The Sun Also Rises" (Tudi sonce vzhaja, op. prev.) vidimo neboljeno, izgubljeno generacijo. Naj si še tako želijo, ne morejo verjeti ali vložiti svoje vere v nobeno stvar. Vojna, sodobna tehnologija in iz tega izhajajoč skepticizem, so vero onemogočili. Moralnost razpada v popoln relativizem, ki je posledica napačne vere.

Kot poudarja Suzi Gablic v svojem delu "How Modernism Failed" (Kako je modernizmu spodletelo, op. prev.), je predmoderna umetnost vključevala religiozne in socialne razsežnosti predmoderne družbe, medtem ko moderna umetnost spoznava le jaz. Gablicova poudarja sekularizacijo moderne misli, ki nas je odvrnila od religioznega in moralnega.

Kot poudarja Gabliceva, je začela postmoderna umetnost, še posebej preko umetnic-feministk in temnopoltih umetnikov, vključevati moralne in religiozne teme. Po drugi strani je umetnost pluralistična in kot taka je vzpodbujala inovativnost, medtem ko avantgardizem omejuje umetniško ustvarjanje. Moderna misel je sprejela avantgardo.

Postmoderni umetniki niso nostalgični zaradi resnice niti ne poskušajo predstaviti nemogočega. Postmoderni umetniki, filozofi in znanstveniki svobodno ravnajo s predstavo realnosti, ker spoznavajo skrajno nerešljivost in kaos, ki nas odpirata ustvarjalnosti in domišljiji.

Odperta družba je lahko močnejša, če podpira različnosti in inovacije ter se zaveda družbenih, moralnih, estetskih in religioznih razsežnosti življenja.

Ali je postmodernizem konzervativen? Vrnitve k predmodernizmu ne zahteva. Predmodernizem se je nagibal k svojevrstnemu totalizmu in iz totalističnega pogleda so pogosto izhajale njegove vrednote. Heidegger poudarja, da je bil metafizičen, begajoč od ene metafizike k drugi v svojem poskusu osvajanja in ohranjanja resnice.

Če ni resnice, potem tudi resnic ni. Za postmoderno mišljenje ni značilen niti absolutizem niti relativizem. Želja po najdbi *resnice* je bila tista, ki je vodila k totalizmu in končno k skepticizmu, značilnemu za predmoderno in moderno mišljenje. Mesto iskanja *resnice* je prevzela odprtost za različnosti. Spoštovanje različnih razsežnosti življenja je bistvena za zdravo družbo.

Če estetski izraz modernega veka ne more povedati ničesar o svetu v postmodernem veku, pa pomaga ustvarjati svet. Heideggerju je poezija tista, ki s svojim poetičnim izražanjem vodi skrivnost Bivanja, ohranja jezik v čistosti in opozarja na metaforičnost vsejezikovnega.

Kadar ljudje doumejo smisel svojega bivanja, živijo poetično, ustvarjalno in z domišljijo. Znanost zdaj spoštuje vlogo estetike in njenega poskusa ponuditve modelov realnosti. Fantazija, igra in polet domišljije so teme, ki jih najdemo v literaturi.

Če zavest delno ustvarja realnost, potem ima vsekakor tudi estetika posebno vlogo. Če je realnost še kaotična, nepredvidljiva in naključna, potem naš poskus uvajanja ustvarja svet; toda naš poskus uvedbe reda nikoli ne uspe popolnoma urediti kaosa. Če se pretvarjamo, da realnost ni kaotična, temu sledi še hujši kaos. Nietzsche je rekel: "Nekaj kaosa moraš imeti v sebi, da se ti lahko rodi plešoča zvezda."

Marksistična kritika moderne estetike je bila usmerjena na njeno individualno samoizraznost in popustljivost, brez kakršnekoli moralne ali družbene vloge. Marx je seveda imel prav, toda komunistična umetnost je, v kolikor je to naučeno uresničevanje

sovjetski idej, rezultat posebne družbene vloge, ki ji je bila predpisana. Kot taka je bila popolnoma vsiljena. Umetnost mora spontano in s pristno željo odslikavati svobodno sprejete družbene, moralne in religiozne cilje, ki gojijo umetnost kot naravni odsev družbe. Kot rezultat glasnosti in perestrojke so zdaj to spoznali tudi v ZSSR. Postmoderni misleci so kritični tudi do popustljivosti samemu sebi, ki je bila značilna za moderni kapitalizem.

Postmoderno mišljenje je interdisciplinarno. Težko je ločevati estetsko, religiozno, filozofsko in znanstveno mišljenje. Nič več ne gre za vprašanje, katero mišljenje je prevladujoče.

Različne discipline skupaj nam dajejo širše razumevanje nas samih in naših možnosti.

V postmoderni se poudarjajo občestvene (Communitarian) vrednote, kar je vidno v kristoumetnosti (the art of Cristo) in feministični umetnosti ter v gibanju temnopolnih umetnikov.

Odprta družba, ki spoštuje pluralizem umetniškega ustvarjanja, spoštuje različnosti ter s tem inovativnost in ustvarjalnost. Postmoderna umetnost ne vsiljuje totalističnih konceptov umetnosti namesto umetnosti občestva. Je resnično demokratična.

V *"The Postmodern Moment"*, ki jo ureja Stanley Trachtenberg, različni avtorji odkrivajo vpliv postmodernega mišljenja na arhitekturo, umetnost, ples, film in glasbo. Vplivalo je na vse vrste umetnosti.

Arhitektura je opustila sterilnost jeklenih in steklenih valjev, kar je značilnost Bauhausove šole, in jih nadomestila z bolj domiselnimi, udobnimi, naravnimi konstrukcijami. Glasba in ples mešata popularne in klasične sloge, tako kot se literarna interpretacija ukvarja z bralcem. Eksperimentiranje in različnosti so značilne za vse umetnosti. To je osvoboditev ustvarjalnosti.

Suzi Gablic nas opozarja na ezoterično naravo moderne umetnosti, ki se že od vsega začetka ni zanimala niti za sprejem pri publiku niti za komunikacijo z njo. To velja za vse discipline v moderni dobi. Moderna kultura je bila visoka kultura, katero je lahko cenila le izumetničena manjšina. Umetniki so komunicirali z umetniki, filozofi s filozofi. Zdaj pa se to spreminja. Interpretacija se ukvarja z bralcem, umetniki mešajo popularne in sofistične tehnike, uporabljajo in poskušajo povezati moralne in religiozne probleme širše družbe. Glasba je poslušalcem bolj dostopna, ker meša popularne in klasične sloge.

Gershwin je v tem času silno popularen in se postavlja kot vzorec komponista, ki meša popularne in klasične sloge.

Heidegger opozarja, da sta mišljenje in bivanje isto. Način našega mišljenja določa, kaj smo, kako se obnašamo in v kakšnem svetu živimo. Način našega razmišljanja o naravi in zgodovini vpliva na naše ravnanje z naravo in s človekovo naravo ter oblikuje našo zgodovino.

Če bomo o teh stvareh premišljevali omejeno, redukcioniistično in skeptično, bo naš svet pust, pesimističen in nevaren. Tak svet postane hladen, vase zaprt in je izročen totalizmu različnih vrst; poln je materialističnih ideologij.

Postmodernistični način mišljenja je ustvarjalen, domiseln, odprt za različnosti in jih podpira. Zavrača totalizme in ideologijo. Estetika je ponovno v središču kulture. Težko je razložiti temeljno spremembo, do katere je prišlo v znanosti, umetnosti in filozofiji.

Morda je bil uspeh modernizma odgovoren za lasten propad. Njegov velik uspeh so bili tehnološki dosežki. Toda tehnološka revolucija je ustvarila probleme, katerih ni mogel rešiti isti način mišljenja, ki je proizvedel tehnološki napredek. Moderni misleci

so mislili na način, ki jim je onemogočil zagovarjanje etičnih pristopov k problemom. Problemi okolja, problemi v medicinski etiki, različna gibanja za pravice, jedrska energija in jedrska zima so zahtevali odgovore, ki jih moderni misleci niso mogli dati.

Sprememba v naši kulturi je tudi posledica sprememb v načinu razumevanja znanosti in v načinu, po katerem je začela znanost razumeti realnost. Verjetno se ne bomo več vračali k temu, da bi postavljali znanost ali katerokoli disciplino za avtoritativnejšo o ostalih pri določanju načina mišljenja o življenju in umetnosti - ne glede na prihodnji razvoj.

Postmodernizem se je začel pojavljati kot izraz za nakazovanje sprememb v kulturi, umetnosti, arhitekturi in literarni kritiki. Izraz pluralizem se je v sedemdesetih letih uporabljal za opis sveta umetnosti. Tudi postmoderna arhitektura se je začela v sedemdesetih letih.

Znanost in filozofija sta se začeli vidno razvijati s postmodernimi smermi v osemdesetih letih in takrat tudi opazimo široko uporabo izraza (postmodernizem, op. prev.) za opisovanje celotne kulture.

Umetnost, kakor v prejšnjih časih, tudi v tem primeru napoveduje dogajanja na drugih področjih kulture, zato je poudarjena vloga umetnika-preroka. V modernih časih tega niso priznali, danes pa lahko priznamo.

Nekaterim se zdi pluralizem našega časa osupljiv in jim jemlje pogum, za druge pa je razveseljiv in osvobajajoč.

S pozitivnim odzivanjem na različnosti lahko okrepimo svoja občestva. Odprtih občestev si želijo ljudje, ki so bili pod avtoritarno oblastjo ideologije. Dogajajo se pomembne stvari. Odprta občestva so prijaznejša do umetnika in pisatelja. Zavaljo teh sprememb se pričakuje obnovljena ustvarjalnost. Pluralizem in ustvarjalnost. Pluralizem in odprtost nista relativna. Relativnost je bila posledica modernega skepticizma. Za postmoderne mislece sta pluralizem in odprtost pozitivna in jasna principa, ki sta temelj demokratične družbe.

V postmodernizmu se pojavi sprostitvev, ki se kaže v opuščanju togih kriterijev, v mešanju disciplin in v upadanju ideologij. Opazi se lahko v igrivosti postmoderne umetnosti. Na veliko se poudarja, kaj je treba opustiti. Opustiti moramo *skrajnosti* vseh vrst, kot so totalizmi spola, razreda, rase, nacionalnosti ali religije. Možno je sproščeno vrednotenje različnosti, in to ni negativno. Resnično negativno je bilo zanikanje množic. Z upanjem se lahko veselimo bolj sproščenih časov, ko bodo različnosti popolnoma sprejete in podpirane.

BIBLIOGRAFIJA:

- Gleick, James, *Chaos*.
Capra, Frijoff, *The Tao of Modern Physics*.
Pagels, Heinz, *The Cosmic Code*.
Wolf, Fred, *Taking the Quantum Leap*.
Bohm, David, *Wholeness and the Implicate Order*.
Gabic, Suzi, *How Modernism Failed*.
Francois, Jean, *Liotard, Postmodernism*.
Feyerabend, Paul, *Against Method*.
Trachtenberg, Stanley, *The Postmodern Moment*.
Burgin, Victor, *The End of Art Theory*.
Hassan, Ihab, *The Postmodern Turn*.